

Een muur van glas

ERIC BOS

In oktober stond er een regenboog in het oosten. Met gloeiende kleuren tekende hij zich af tegen de oceaanzwarte hemel. We zagen hem uit het raam van ons huis in de stad, vlakbij het nieuwe Academisch Ziekenhuis. Niet zeven, zoals wij geleerd hadden, maar minstens negen banen telde de regenboog op zijn hoogtepunt. En alsof dat wonder nog niet groot genoeg was, gloeide er weldra een tweede boog voor. Waarbij de eerste en een eind daarachter liggende tweede met elkaar verbonden leken door een brede band van een onaardse, ijlgroene kleur. Ze stonden daar een hele tijd te stralen, zodat we later niet zouden kunnen denken ons iets verbeeld te hebben. Ze bleven daar maar staan, triomfantelijk en ook een beetje dreigend, wel een kwartier lang, waarna ze één voor één in brokstukken uiteen vielen en oplostten.

De dubbele regenboog had een beetje gespetterd, zoals de randen van de Rode Zee in de Bijbelfilm *De Tien Geboden* dat deden toen die zee zich had opgesplitst om het volk Gods zonder natte voeten door te laten. De regenboog leek ons te roepen zijn hemelse poort binnen te gaan, waarvan de uiteinden ergens in het Groninger land wortel hadden geschoten. In een kasteel, zei mijn dochter van acht. Maar ik wist zeker dat in het Groninger land geen kastelen stonden, wel een aantal steenhuizen met een gracht en een park of een tuin, eilanden van cultuur en schoonheid in een woeste wereld. Of van die hoge gasbranders hier en daar, die de hemel verwarmden zodat die nog wel eens, net als het plafond van de A-kerk in de stad, naar beneden zou komen, in schilfers, brokken en stukken aan het einde der tijden waarvan niemand wist wanneer die plaats had, nu of over duizend jaar.

Wij waren gewaarschuwd, het Groninger land ligt aan de rand van de wereld. We waren in Pieterburen geweest en in Den Andel. Waarachter de dijk een zee van gras ligt, met aan de einder weer een dijk, met daarachter gras of slik, dat wisten we niet zeker, want het miste een beetje en dan lijkt ook het malste gras op een grijs moeras. We hadden bij Mies gelogeerd op het land bij Kommerzijl. Mies, die aan het promoveren was en voor de rust en concentratie een daglonershuisje op een zwart stuk grond had gekocht. Een weidsheid waar de hemel ongeduldig de bodem raakt ver voordat de horizon begint. En je weet en beseft, dit hier is het Groninger land. Dit vind je nergens anders zo. Drank en drugs zijn niet genoeg om te vergeten dat je in en op dat land woont. Want we dachten wel eens, kijkend door zo'n antiek venster, de akker op, het land over, de verte in, als Mies gepromoveerd is, wat dan? Dan zit ze daar in dat huisje aan de rand van de wereld waar zeezoutkristallen in de atmosfeer bij zonnig weer voor een ongewone helderheid zorgdragen. Om in najaar en voorjaar de mist te verdichten tot een intense rouwsluier.

Niet lang nadat Mies was gepromoveerd, trok kunstschilder Berend Beikes de deur van zijn verbouwde boerderijtje in Schouwerzijl achter zich dicht en reed hij naar de stad, zijn ezel en andere spullen in een aanhanger. 's Zomers is het er een paradijs, zei hij. En dat hadden we zelf ook ervaren, met een longdrink in de hand bij hem achter in zijn weelderige tuin die door leek te lopen tot achter de einder. De rest van het jaar is alles in diepe treurnis gedompeld, legde Berend uit terwijl hij de vergeelde muur van zijn etage aan de Hunzestraat in Groningen witsausde. En inderdaad verdween zijn bleekneuzerigheid met de dag dat hij weer in de stad woonde.

Ook onze hoogleraar had het er tijdens zijn colleges psychiatrie indertijd nog ingehamerd. Er bestaat zoiets als een Groninger depressie. Een in de wereld zeldzaam, want specifiek Groninger ziektebeeld. Wij geloofden hem eerst niet. Wij kwamen uit Amsterdam en genoten van de ongelooflijke stilte tijdens een fietstochtje rond de stad, na het avondeten.

Misschien heeft de Groninger depressie iets te maken met de zwijgzaamheid van de mensen, met de stilte van het land, de roerloosheid van het bestaan. En met gevoelens waarover men maar niet mocht praten. Laat staan over behoeftes of verlangens.

Die Groningers keken vast wel eens verlangend uit het raam van hun boerenstede of hun daglonershuisjes in de richting van de wereld voorbij de horizon, waar de zon opgaat en weer ondergaat, maar die zich in de tussentijd schuilhoudt boven een hardnekkig wolkenveld. Maar erover praten deed je niet.

Dan werd er weer eens een patiënt uit de Ommelanden in het grotestads ziekenhuis opgenomen. Die waren dan depressief of leden aan melancholie - stond er in hun medisch dossier. Zodat ze na jarenlange vruchteloze behandelingen in het streekziekenhuis naar de stad werden verwezen, waar ze gespecialiseerd schenen te zijn in ziekelijke somberte. Zo'n sombere Groninger zat dan met wringende handen op een stoel in de intakekamer terwijl de dokters en verpleegsters graag wilden weten hoe dat kwam. *'Wat voelt u dan, mevrouw?'* vroeg de chef de clinique, nadat vragen naar de algemene gezondheid, hoe laat het was en welke datum, waren beantwoord met een nog intenser handenwringen onder een mogelijk nog wanhopiger uitdrukking op het gezicht. Op de vraag naar het voelen, echter, begon de patiënte te jammeren en dan zei hoofdzuster Bouma na afloop tegen de dokters dat dat ook geen wonder was, want als echte Groningse –geboren in Veendam– moest ze toch wel even kwijt dat het aan een Groninger vragen wat deze voelt, iets is als het in één minuut ter plekke proberen een zeventuizend jaar oud taboe omver te werpen. Een Groninger wordt immers nooit gevraagd naar wat hij voelt. Sterker nog, een Groninger durft zichzelf niet eens te vragen wat hij voelt. Zodat een patiënt uit Kantens of 't Zandt niet wist wat haar in haar leven overkwam. Eerst jarenlang shockbehandelingen en slaapkuren en dan ineens in de stad de grootste schok, de vraag naar het voelen.

Vandaar dat Groninger depressiesyndroom van de Hoogleraar Psychiatrie. Een mooi afgerond syndroom was dat, met een heldere oorzaak en een helder gevolg. Je herkende het onmiddellijk als er weer een somber mens werd binnengebracht, omdat hij aan de balken had gehangen, of op de rails had gelegen: hier kwam een Groninger depressie binnen. We keken in ons collegedictaat en wisten welke vraag we het eerst moesten stellen: hoe voelt u zich? Gevolgd, elke dag, door de vraag: hoe voelt u zich vandaag? Anders wist je niet hoe het ging. En het wonderlijkste was dan wel, dat de patiënt na een paar weken kuren met rechte schouders glimlachend over de afdeling liep, maar op de vraag hoe hij zich voelde, steevast antwoordde: *'Al minder, dokter. Al minder.'* Waarbij wij als Amsterdammers dan de inwendige draai moesten maken door het 'minder' in 'erger' te vertalen. Want daar kwamen wel eens akelige misverstanden uit voort.

En zo wisten sommige collega's te vertellen dat je in de winter niet langs De Noord in Grootegast, of De Jammer moest komen, omdat daar in het Westerkwartier aan elke boom dan wel iemand hing te bungelen. Misschien was het wel een kwestie van moerasdampen die in het grijze Groninger verleden al menig slachtoffer had gemaakt. Of van aardstralen, die overigens meer in Drenthe schijnen voor te komen, aan de andere kant van de Hondsrug waar vanaf, na al die lieflijke essen en geulen, het Groninger land er ineens als de bodem van een afgeschraapte wereld bij ligt. Waar je verwacht elk moment een vloedgolf te zien aanrollen. Zo'n vloed zoals die daar wel meer geweest zijn om de zonden van de Groningers schoon te wassen, als straf voor hun verboden verlangen naar vrijheid, een wereld zonder herenboeren, zonder God of Gebod. Zodat ze zonder schuldgevoel dat antracietkleurige land kunnen verlaten, in de trein naar het wilde westen kunnen stappen, naar die rare stad Amsterdam bijvoorbeeld, waar een Groninger zich maar voortdurend afvraagt waarom dat daar allemaal zo moet.

Voor een Amsterdammer als ik, was het Groninger land na de indringende colleges van de Groninger hoogleraar een stuk onherbergzamer geworden. Vooral bij slecht weer lag het daar dreigend in het noorden en het oosten van de stad, zoals het vanaf de Martinitoren te zien is. Een verlaten gebied waar de tijd heeft stilgestaan. Daar moesten dus al die lijdens aan de Groninger depressie wonen. Daar hingen de bomen vol. Zodat het land een beetje doet denken aan eeuwige jachtvelden, aan een toendra, wachtend op een nieuwe horde steppenruiters, terwijl het Groninger volk bevroren op derlui met riet bedekte stoelen zit, met één oog op de televisie en de ander loerend door de vensters van de huizen aan de eindeloze, met valsprolijke splinternieuwe klinkertjes bestrate, lintweg door het dorp Finsterwolde na het communisme. Of daar geen vreemden het erf betreden om voor Van Gewest Tot Gewest vragen te stellen over wat zij voelden, die Groningers, nu het land verandert in Blauwe Steden en Recreatie Oorden en het verdwijnende gas waaraan zij eeuwen hadden gelegen. Of zoals in Beerta, waar de wereld er wellicht nog wonderlijker bij ligt, waar de herenboerenbehuizingen langzaam maar zeker in de zwarte onderwereld wegzakken, met links en rechts een stuk van de voorgevel scheefgescheurd, hangend aan de laatste muurankers als de passagiers aan een Amsterdams trambalkon tijdens het spitsuur in de jaren vijftig. Het bordje Onbewoonbaar Verklaard zou er elders in het land op zo'n woning bevestigd worden. Maar hier woonden de Groningers voort, de witte gordijntjes achter de scheefgezakte sponningen en kozijnen, de klompen voor de kromgebogen deur, een Mazda schuingeparkeerd op het zwarte erf. Want ook hier heeft de tijd hinkstapsprongsgewijs huisgehouden.

Maar wie ben ik, een Amsterdammer, gepokt en gemazeld in een optimistisch stadslandschap, op zoek naar de Groninger depressie, naar waarheid en verlichtsel over een Groninger land dat niet ophoudt bij de Duitse grens, maar nog depressiever, levensmoeier en armoediger voortkruipt in de richting van Bremen om zich daar vervolgens in de Weser te storten.

'Houd de Hondsrug rechts maar aan, dan kom ik je onderweg ophalen', had een goede vriend die in de prairie van Nieuw Annerveen woont, met uitzicht op de heuvelrug van Drenthe, mij uitgelegd. Hij rijdt in zo'n Amerikaanse pick-up,

of wat erop lijkt, waar je pijn van in je botten krijgt als die schokkend en slingerend over de berm een tegenligger probeert te ontwijken, op weg van Nieuw Annerveen naar de stad Groningen en weer terug, een stofwolk achter de uitlaat. De bus naar Veendam stopte twee haltes te vroeg zodat de Hondsrug nog niet eens in zicht was gekomen. Zodat het lang turen was naar die plek daar voorbij Spijkerboor, zoals dat op zee wel het geval is als je op een eiland aankooert.

Maar de afstand tussen de bushaltes bleek langer dan gedacht. Aan de weg langs het Kielsterdiep kwam werkelijk geen eind. Het is als met minimal-music, de eindeloosheid en de herhaling brengt je op den duur in een vreemd soort trance. Het was drie uur in de middag en de zon was op deze grijze laatste novemberdag al bezig onder te gaan. Een wonderlijk soort duisternis weerspiegelde zich in het roerloze water. Het deed denken aan de sombere schilderijen van de Groninger kunstenaar Marten Klompier die we laatst in dat vrolijke, bijna wuffe on-Groningse museum in de stad op een expositie zagen. Waar geen mens op te zien is. De luchten daarop zijn vaal en geel en duister, het land verlaten en leeg, de sloten en vaarten uitgekrabde kloven en ravijnen die zonder enige belemmering toegang geven tot de onderwereld. Een echte schilder schildert het landschap in zijn hoofd, in zijn beleving, en nooit de wereld zoals die er uitziet. Maar dat is maar de halve waarheid. Klompier schilderde het diepste wezen van het Groninger land, dat onzichtbare land, waarin het ontstaan van de wereld nog aanwezig is. Al wordt die wereld bedekt met vakantiehuizen en uitgegraven recreatiemerren, dan nog blijft in november de wind van de steppen gieren en geurt alles rond de spiksplinternieuwe megasupermarkt in de nieuwe dorpskern naar dat speciale, oeroude mengsel van verrotting en ziltigheid van de Waddenzee. Uit een tijd toen Saksische nomadenstammen hier in dat half ondergelopen land rondstruinden, op zoek naar eten, buit en Friese vrouwen.

De huizen staan er op een rij, met steeds precies honderd meter ertussen. Door de ramen gloeide de ondergaande zon kwaadaardig, terwijl de lucht aan deze zijde op sneeuwen stond. Geen mens in al die eendere woonkamers. Opels en Renaults stonden scheef op de erven geparkeerd, maar bij geen ervan tikte het blik. Er koelde geen verschete motor af in de vrieskou. Wellicht dat in dat huis daar bij de brug iemand wilde vertellen of dit misschien de weg naar Spijkerboor kon zijn. Maar ook daar heerste roerloosheid, terwijl de contouren van leunstoelen en tv-toestellen achter de ramen versmolten met de duisternis die opklom uit het diep, de oever vastgreep en als een zwarte mistbank over de weg kroop, naar de huizen die door de bewoners verlaten waren.

Dit is het dus, dacht ik, lettend op de bomen in de achtertuinen. Hier liep ik midden in een Groninger depressie. Wellicht was ik zelf depressief geworden, gegrepen uiteindelijk na zoveel fietstochtes rond de stad, busritjes door het Oldambt, treinreisjes naar Delfzijl en Roodeschol, wandelingen op de muren van Boertange. Hier paste slechts een diep zwijgen. Ik leek het contact met mijn gevoel te verliezen, geen vraag kwam nog over de lippen, terwijl ik mij stram en kleurloos voortbewoog en in de verte een kleine stofwolk groter werd, als de wolkjes ademtocht die op mijn gezicht bevroren. Dat moest de pick-up zijn. Maar wat betekende het? Tussen hem en mij rees een muur van glas, het geel van de zon was verdwenen, rouwlinten slierden door de hemel. Het Groninger land begon te sidderen als een log lichaam vol onbekende holtes en slokkende monden. De kou en de geluidloze, snijdende wind kroop in mijn benen en langs mijn rug omhoog. Zodat de lust om te zingen, te spreken over wat ik voelde of dacht, bevroor. Zo, stelde ik mij voor, zou ik in zo'n leeg huis wonen, in zo'n leunstoel zitten, de vijf-uurshow op de tv, starend naar de boom in mijn tuin, met achter mij, in de richting van Veendam, het zwarte water van de vaart en boven mij het plafond van de hemel die met het uur lager zakte. De regenboog van laatst moest verbeelding zijn geweest, een teken Gods bedoeld voor een ander landschap, het product van mijn indertijd overspannen optimistische ziel. Ik besepte nog vaag dat ik terug moest, naar de bushalte, naar dat grotestads ziekenhuis waar ze alles wisten over Groninger depressies. Voordat ik handenwringend en jammerend de tuin in zou lopen en in een vanzelfsprekend diep zwijgen het touw om de boomtak zou werpen.

De Amerikaans ogende pick-up slingerde met zijn schichtige koplampen dichterbij, maar de bestuurder was nog niet te ontwaren. Achter in de bak, zag ik, dansten doods-kisten op en neer, steeds als er een kuil of steen werd bereden. Ondanks mijn door de kou veroorzaakte slaapwandelen koerste ik door een vreemde angst gedreven naar links. De peilloosheid van het zwarte water opende zich zoals de slenk in zo'n geschilderd landschap van Klompier. Armen spreidden zich uit en bij deze ultieme versmelting met het Groninger land leken mijn botten zich te verhitten en doortrok mij een intens gevoel van gelukzaligheid.